

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ ПРОФСПІЛОК НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД: НАПРЯМКИ РОЗШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті аналізуються проблеми політичної співпраці професійних спілок з органами місцевого самоврядування. Розкрито основні засади активізації політичного потенціалу профспілок як громадських організацій

Ключові слова: профспілки, громадянське суспільство, місцеве самоврядування, демократизація, комунальні стандарти

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Розвиток сучасної системи місцевого самоврядування у демократичних країнах йде шляхом постійного розширення участі громадськості у процесах управління життям локальних спільнот. Одним з провідних проявів цієї тенденції є збільшення числа організаційних форм суб'єктів громадянської активності, що відображає зростання фрагментації та ускладнення соціальної структури. Взаємодія суб'єктів професійного представництва та місцевого управління територіальних громад відображає диверсифікацію традиційного політичного управління завдяки залученню «непрофільних» гравців. Профспілки в якості нетрадиційних суб'єктів місцевої політики мають перспективи у зв'язку з їхньою центральною роллю у відносинах соціального партнерства, що становить основу нового соціально-економічного ладу сучасної України. За умов набуття економікою статусу ринкової велике значення набуватимуть механізми представництва масових соціальних інтересів на політичній арені. Ця система є далекою від збалансованості, оскільки пріоритет у відстоюванні політичних інтересів мають елітарні угруповання. Зростання ролі профспілок, з огляду на їхню чисельність, має стати істотним чинником покращення функціонування зворотного зв'язку між політичною системою та суспільним середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Громадянське суспільство, як

стверджує український дослідник В. Пашенко [7], можна досліджувати як «спонтанний порядок», оскільки йому притаманні всі його ознаки. Дослідження безпосередньо правил «спонтанного порядку» було б спробою абстрактного дослідження і не «могло би бути особливо щедрим на результати» [2, с. 74]. Щоб переконатися в цьому, спробуйте, наприклад, сформулювати у вигляді принципів «правила «чесної гри» [10, с. 112]. Тому автор звернувся до досвіду Е. Дюркгейма щодо створення методології дослідження солідарності. Подібно до громадянського суспільства у вигляді сукупності «спонтанних правил», таким самим чином і «солідарність, доки вона залишається в стані простої схильності нашої психічної природи, щось надто невизначене, щоб можна було її легко виявити. Це недоступна відчуттю можливість, що не дає місця спостереженню. Щоб вона набула вловимої форми, потрібно, щоб деякі соціальні наслідки виражали її зовні» [2, с. 74]. Саме в цьому Е. Дюркгейм бачить «можливість ... спостерігати, описувати, класифікувати» моральні факти «і шукати закони» [2, с. 39], що їх пояснюють – в їхніх соціальних наслідках. З метою класифікації різних видів соціальної солідарності, що становить «виключно моральне явище, яке не піддається саме по собі ні точному спостереженню, ні особливо вимірюванню», Е. Дюркгейм пропонує «замінити внутрішній факт, який вислизає від нашого аналізу, символізуючим його фактом і вивчати перший за допомогою другого», оскільки «там, де існує соціальна солідарність, вона, незважаючи на свій нематеріальний характер, не залишається в потенційному стані, але виявляє свою присутність видимими діями» [2, с. 71]. Так само і «спонтанний порядок», що має назву, громадянське суспільство – «не піддається сам по собі ні точному спостереженню, ні особливо вимірюванню». І тому потрібно не зосереджуватися на його потенційному стані, а шукати видимі дії, в яких він проявляє свою присутність, звісно, якщо ця присутність взагалі є. Громадянське суспільство, як і інші типи «спонтанних порядків», ми можемо спостерігати в його «фактичному дотриманні», в «фактичному дотриманні» його правил (те, що ми раніше назвали громадянськими діями). Внутрішнім фактом в цьому випадку є правила, а символізуючим їх фактом є «фактичне дотримання», за допомогою якого слід, за рекомендацією Е. Дюркгейма, вивчати правила.

«Фактичне дотримання», згідно з В. Пашенком [7], можна назвати матеріальним втіленням громадянського суспільства. Матеріальним втіленням, або «матерією» громадянського суспільства, є громадянські дії, які поділяються на міжперсональні відносини людей, відносини в

рамках певних організацій і участь та ставлення до цих організацій, і в масових колективних акціях. На вивчення «матерії» спрямовані зусилля багатьох дослідників громадянського суспільства, в тому числі й українських. Так, наприклад, А. Ф. Колодій у своїй книзі «На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні» [5] та О. Я. Хуснутдінов в праці «Громадський рух як рушійна сила формування громадянського суспільства (Третій сектор в Україні. Теоретично-правові та практичні аспекти розвитку)» [11] основну увагу зосереджують на неурядових організаціях, а В. Ф. Цвих в книзі «Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика» [12] – на професіональних спілках. Такі дослідження є важливим елементом концепції громадянського суспільства. Але здійснюючи їх, слід пам'ятати, що за «фактичним дотриманням», за «матерією» громадянського суспільства має стояти щось, що за логікою протиставлення, ми можемо назвати (відходячи від термінології Ф. Хайєка) – «духом» громадянського суспільства. При дослідженні громадянського суспільства важливо не забувати про цю обставину. Оскільки, згідно із В. Пашенком [7], не все, що можна сприйняти як «матерію» громадянського суспільства, є нею насправді (в термінології, що ми її застосовували вище, – не є «матерією» громадянського суспільства, а є діями, подібними до громадянських).

Формулювання цілей статті, постановка завдання.

Метою статті є аналіз ролі та місця профспілок у громадянській активності на місцевому рівні. Завданнями статті є визначення загальних вимог демократичного суспільства та громадсько-політичної активності профоб'єднань та встановлення напрямів профспілкової діяльності, які стосуються розв'язання місцевих проблем в сучасній Україні

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Демократія досягає розквіту в тих країнах, де закон ефективно захищає право громадян вступати в асоціації в ім'я загальних громадянських цілей і формувати групи, що відбивають їхні загальні думки, цінності й інтереси. Найбільш поширеними інтересами працездатного населення є професійні, відстоювання яких здійснюють професійні спілки.

Можна навести такі приклади громадських груп: це незалежні профспілки, релігійні, правозахисні організації, групи захисників навколишнього природного середовища, групи, що виступають за надання соціальної підтримки нужденним категоріям населення,

незалежні видавництва, недержавні і приватні школи, професійні асоціації тощо. У вільній країні кожна людина може бути членом одночасно декількох подібних організацій. «Довгострокові дослідження, проведені Патнамом в Італії, підтвердили, що життєздатна мережа місцевих добровільних організацій створює соціальний капітал – громадянські цінності, навички і знання, – необхідний для консолідації демократії» – стверджує американський дослідник Дж. Патрік [6].

Перспективність профспілок як акторів місцевої політики збільшується у зв'язку з поширеністю професійної ідентифікації як мотивації групової солідарності серед працездатного населення, що становить основу політично активної громадськості будь-якого суспільства. Група людей стає громадськістю, коли окремі індивіди діють узгоджено для досягнення спільної мети. Група громадян може мати більший вплив на місцеве управління, ніж окрема людина. Урядовим структурам, політичним й комерційним організаціям важко знехити думкою консолідованої групи за умов демократичного конкурентного суспільства.

Окрім загальногромадянської логіки функціонування профспілок на місцевому рівні, слід зважити також на соціально-економічні мотиви їхньої активності. В цій площині професійні спілки стають чинником зв'язку між політичною інституалізацією суспільства та його економічною динамікою. На думку Омара Енкарнасьйона, «без політичної інституалізації чи соціально-економічного розвитку широке і мобілізоване громадянське суспільство радше за все буде своєрідним непередбачуваним чинником, який відіграватиме потенційно дестабілізуючу роль» [3]. Економічна ідентичність у її професійному вияві, таким чином, виступає засобом структуризації місцевої громади.

Разом з тим, місія профспілок у взаємодії з органами місцевого самоврядування у період демократизації полягає також у реалізації принципу громадянської свободи. Останній втілюється у свободі вибору громадян щодо участі у різних добровільних асоціаціях. Цей принцип є фундаментальним з огляду на класичну сутність громадянського суспільства. На думку української дослідниці Ярини Боренько, «важливо вбачати у громадянському суспільстві не просто сферу, відокремлену від держави, чи мережу громадських організацій, а й чинник, який реально впливає на реалізацію громадянської свободи» [1].

Проте найбільший потенціал громадянської активності профспілок у системі місцевого самоврядування криється в основних

функціях профспілок. Вони в загальному вигляді збігаються з базовими соціальними інтересами, що лише підвищує рівень їхньої актуальності на місцевому рівні. Місцева влада, що базується на представницьких органах, є найбільш близькою інституцією, що задовольняє базові потреби. «Інтереси, права та свободи людини посідають головне місце у захисній діяльності профспілок. Це зумовлене самим призначенням як профспілок, так і громадянського суспільства. Обсяг інтересів, прав і свобод людини та можливості їхньої реалізації залежать від багатьох чинників. Але визначальне значення все ж має здатність і активність суб'єктів громадянського суспільства, зокрема профспілок, їхня боротьба за свої права і свободи» – зазначає провідний український фахівець із політологічного дослідження профспілок В. Цвях [12, с. 187].

Крім дій профспілок, безпосередньо на рівні місцевих громад існує також можливість впливу на місцеві справи на загальнонаціональному рівні. Про це свідчать події червня 2006 року у Києві. В той час на Майдані Незалежності організовані Федерацією профспілок України акції протесту проти підвищення тарифів на газ, електроенергію, комунальні платежі і послуги транспорту, зібрало більше 10 тис. осіб. Головною вимогою ФПУ стала відміна постанови Національної комісії з регулювання енергоринку про підвищення ціна на газ і електроенергію, а також відміна постанови Кабінету Міністрів України про підвищення тарифів на енергоносії удвічі. Істотною вимогою профспілок стала також вимога, згідно з якою сума витрат на житлово-комунальні послуги для трудящих не перевищувала 10 % сукупного доходу родини. Крім того, пропонувалося створити комісію з вивчення нормативів, пропонованих плат за комунальні послуги і вимагати розробити і опублікувати економічно обґрунтовані нормативи споживання енергоносіїв і комунальних послуг; привести тарифи на утримання житла і комунальні послуги у відповідність до відповідних державних методик і стандартів, які, як стверджують профспілки, свідомо замовчуються, забезпечити їхню публічність.

Акція 27 червня 2006 року стала прикладом глибокого вивчення профспілками місцевої ситуації, виходячи з провідних потреб захисту працездатного населення України. Так, згідно із інформаційними повідомленнями [8] профспілки пропонують конструктивні заходи щодо зменшення комунального тягара. Зокрема вони вимагають максимально спростити й здешевити систему управління житлово-комунальним господарством; розробити і запровадити диференційовану систему оплати житла і комунальних послуг залежно від їхньої кількості, якості і сукупного доходу сім'ї; встановити в

будинках і квартирах малозабезпечених громадян прилади для обліку витрат газу, холодної і гарячої води за кошти місцевих бюджетів. Також ФПУ вимагає від органів міліції й прокуратури проведення розслідування фактів необґрунтованого стягування з громадян завищених тарифів на житлово-комунальні послуги.

ФПУ веде цілеспрямовану роботу щодо напрацювання рекомендацій членським організаціям за їх участі у формуванні місцевих бюджетів та співпраці з органами місцевого самоврядування і державними адміністраціями. «Передусім опрацьовується досвід як вітчизняний, так і наших сусідів щодо забезпечення належного наповнення доходної частини місцевих бюджетів; утримання за профілем об'єктів соціальної сфери комунальної власності; будівництво житла для молодих сімей та черговиків на умовах пільгового кредитування; відшкодування транспортним підприємствам витрат за безоплатне перевезення пільгових категорій пасажирів (з державного бюджету); кредитування житлово-комунального господарства для забезпечення виконання цільових програм з енергозабезпечення; цільове фінансування будівництва об'єктів соціальної сфери, автомобільних доріг; компенсацію пільгових тарифів на комунально-побутові послуги для дитячих оздоровчих закладів, а також для фізкультурно-оздоровчих, спортивних та культурних закладів профспілок; забезпечення належних умов функціонування дитячих оздоровчих закладів, оздоровлення дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей, фінансову підтримку дитячих оздоровниць і надання їм пільг в частині податків, які мають надходити до місцевих бюджетів» – зауважує офіційний сайт Федерації профспілок України [9].

Наступним етапом роботи стане розробка технологічної схеми участі представників профспілок у підготовці та прийнятті місцевих бюджетів та конкретних рекомендацій членським організаціям. Акції профспілок щодо боротьби з бідністю є прикладом їх активної громадської позиції, послідовного відстоювання прав найманих працівників. Зокрема в умовах загострення світової соціально-економічної кризи Федерація профспілок України провела масштабні акції протесту 9 вересня 2009 року, а також 17 жовтня 2011 року у м. Києві.

Таким чином, профспілки відіграють значну роль у забезпеченні систематичної громадянської активності під час демократизації органів місцевого самоврядування. Вони утворюють нову перспективну форму залучення громадськості до активних дій та потенціалу громадськості до керування місцевими процесами.

Також актуальність діяльності профспілок у сфері локальних спільнот та територіальних громад розкривається через виконання ними своїх профільних функцій – захисту прав працівників. Серед цих прав – право гідної оплати праці, право на об'єднання у вільні асоціації за професійною ознакою. Важливим аспектом є діяльність профспілок у сфері відстоювання належних соціальних стандартів. В плані відстоювання належних комунальних стандартів профспілки можуть стати надійним постійно діючим центром впливу на місцеві органи влади та контролю за ними у міжвиборчий період, оскільки наразі система місцевого самоврядування відчуває брак зворотного зв'язку з населенням, що своїм волевиявленням утворило ці органи. Особливо це стосується великих міст, де пропорційна виборча система на місцевому рівні знеособила представницькі інституції, позбавила їх зв'язку з територіальними округами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

В якості висновку слід також наголосити на можливості постійної присутності профспілок на місцевій політичній арені. На відміну від інших громадських організацій вони перебувають у більш вигірному становищі. Вказані організації не мають настільки потужних організаційних та людських ресурсів, мережі для здійснення роботи із населенням. Це робить профспілки надзвичайно перспективними акторами громадянської дії на місцевому рівні. Також профспілки мають дуже значний потенціал для залучення громадян до активної громадянської дії, оскільки переважна більшість працездатного населення є членами профспілок. Вже за цією формальною ознакою вони є залученими до такої активності. Мова йде про активізацію цього величезного потенціалу. За умов використання відповідних комунікаційних технологій можна очікувати змін у динаміці участі громадян у місцевих процесах через реалізацію контролю за місцевою владою та реалізацію громадських ініціатив. Все це в якості результату може істотно сприяти утворенню ліберально-демократичної публічної сфери як основи громадянського суспільства. Участь громадян у житті територіальних громад в масштабах всієї України може дати значний поштовх для поширення громадянської політичної культури та свідомості, які сприятимуть подальшій демократизації держави й політичного режиму. Результатом має стати набуття виконавчими та представницькими органами місцевих громад справжнього громадського характеру, що посилить відповідність базовим правовим засадам демократичного суспільства. Перспективами подальших розвідок у напрямі, порушеному цією статтею, слід вважати

сполучення місцевого проблемного рівня політичної активності профспілок з загальнонаціональними та глобальними проблемами громадянського суспільства.

Література

1. Боренько Я. Громадянське суспільство і політична влада олігархії [Електронний ресурс] / Я. Боренько. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/borenko.htm>
2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. – М. : Канон, 1996. – 432с.
3. Енкарнасьйон О. Місіонери Токвіля [Електронний ресурс] / О. Енкарнасьйон. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/enkarnacion.htm>
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях / А. Карась. – К., Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2003 – 520 с.
5. Колодій А. Ф. «Соціальний капітал» у контексті соціальних перетворень в Україні /А. Ф. Колодій / Громадянське суспільство і соціальні перетворення в Україні: Тези наукової конференції / За ред. А. Ф. Карася. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 54– 55.
6. Патрік Джон Дж. Громадянське суспільство в період третьої хвилі демократії: його значення для громадянської освіти [Електронний ресурс] / Джон Дж. Патрік. – Режим доступу : http://www.westukr.iatp.org.ua/pidr_grom_ch1
7. Пащенко В. І. Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. І. Пащенко. – К., 2005. – 16 с.
8. Профспілки організували масову акцію протесту на Майдані в Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poglyad.org.ua/view/35829.html>
9. Співпраця профспілок та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/activity/economydefence/budget/442b8ba1d377e/>
10. Хайск Ф. А. Право, законодавство та свобода : Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії : в 3-х т. / Ф. А. Хайск. – К. : Сфера. – 1999.
11. Т. 1 : Правила та порядок. – 1999. – 196 с.
12. Хуснутдінов О. Я. Громадський рух як рупійна сила формування громадянського суспільства (Третій сектор в Україні. Теоретично-правові та практичні аспекти розвитку) /О. Я. Хуснутдінов. – К. : ФПУ, 2000. – 47 с.
13. Цвих В. Ф. Профспілки і громадське суспільство: особливості парадигми відносин : дис. ... доктора політ. наук : 23.00.02 / Цвих Володимир Федорович. – К., 2004. – 455 с.

В статье осуществляется анализ проблемы политического сотрудничества профессиональных союзов с органами местного самоуправления. Раскрыты основные принципы активизации политического потенциала профсоюзов как общественных организаций

Ключевые слова: профсоюзы, гражданское общество, местное самоуправление, демократизация, коммунальные стандарты

Political activity of trade unions at the level of local communities: direction of the expansion of social responsibility

In the article the analysis of problem of political cooperation of trade unions with the organs of local self-government is carried out. Basic principles of activation of political potential of trade unions as public organizations are exposed

Key words: trade unions, civil society, local government, democratization, municipal standards

Тупиця Олег Леонідович – завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук.

Рецензент: проф. Чемшит О. О.